

Justyna Kobylarczyk*

ARCHITEKTURA ZAPAMIĘTYWANA

ARCHITECTURE TO REMEMBER

Detail w architekturze jest jej kontrowersyjnym elementem. Jego znaczenie na przestrzeni wieków postrzegane było w różny sposób.

Dziś bardzo często detal staje się powtarzalnym elementem kształtującym całą formę. Jest też stałym i tożsamym elementem decydującym o architekturze danego regionu. Wprowadzony w kulturę miejsca w przeszłości wpływa także na jej współczesny wizerunek. To sprawia, że architektura jest zapamiętywana, kojarzona z miejscem, w które wpisała się na dobre. Analizując rolę detalu w architekturze trudno nie wspomnieć o twórczości Gaudiego. W pracy zostały uwzględnione także autorskie realizacje.

Słowa kluczowe: architektura wnętrz, architektura współczesna, detal, tożsamość

Detail is a controversial element of architecture. Its significance was perceived in various manners over the span of centuries.

These days, detail frequently becomes a repeatable element shaping a whole form. It is also a permanent and identifiable element which determines the architecture of a given region. Introduced to the culture of a place in the past, it influences its contemporary image as well. As a result, architecture is remembered and associated with the place where it takes root. Analyzing the role of detail in architecture, it would be difficult to pass over Gaudi's works. This paper takes a number of authorial implementations into consideration.

Keywords: interior design, contemporary architecture, detail, identity

1. Wstęp

Architektura może być prosta i skromna lub bogata w detal. Nasze oczekiwania względem niej są uzależnione od otoczenia, w jakim się znajduje. Nasuwa się więc pytanie: czy wrażenia wizualne miejsca powiązane są z jego tradycją, tożsamością i charakterem regionu? Czy miejsce, o którym mowa

to przestrzeń o wartości historycznej bogatej w detal architektoniczny? Pytania te można mnożyć, a od odpowiedzi na nie zależeć będzie pożądaný wizerunek otaczających nas form.

Często detal, w tym także ornamentyka związana z regionem, kształtuje kulturę miejsca. Jest zderzeniem przeszłości z teraźniejszością. Kulturowanie

* Kobylarczyk Justyna, dr inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Urbanistycznego.

tego co należy do historii to tylko jedna z możliwych dróg kształtowania współczesnej architektury, architektury, dla której rola detalu jest duża.

Filozofia Kartezjusza, stanowiąca odpowiedź na pytanie o tradycję, staje się jej odmową. „Kartezjusz posłużył się zaczerpniętą z architektury metaforą gmachu i miasta po to, by pokazać, na czym ma polegać nieustanne, racjonalne i krytyczne budowanie od fundamentów filozofii, co wpłynęło na określenie jego filozofii jako antytradycjonalistycznej” [1].

Niekiedy jednak detal z przeszłości jest tak głęboko wpisany we współczesną kulturę miejsca, że walka z nim stałaby się utopią (np. Zakopane). Ornamentyka Zakopanego sprawia, że architektura miasta jest zapamiętywana i rozpoznawana; wpisała się w styl Zakopiański.

2. Życie i twórczość Gaudiego – wybrane przykłady

Znaczenie detalu ulegało i ulega ciągłym przemianom – począwszy od sztuki romańskiej, a kończąc na czasach nam współczesnych.

Analizując różne okresy w dziejach architektury trudno nie wspomnieć o twórczości Gaudiego – skromnego człowieka tworzącego bogatą w detal architekturę.

Życie mistrza i jego twórczość całkowicie ze sobą kontrastowały. Choć został uznanym twórcą za życia, umarł jako zwykły człowiek, którego nie rozpoznano na miejscu wypadku. Tym samym spełniło się Jego pragnienie, by umrzeć jak biedak, na którego nikt nie zwróci uwagi.

„Swoim zwyczajem Gaudi późnym popołudniem udał się na spacer do kościoła St. Philipp Neri, aby się pomodlić. W drodze potrącił go tramwaj. Stracił przytomność i upadł. Nikt nie rozpoznał architekta, wprawdzie sławną w Barcelonie osobę, ale osobicie znaną tylko nielicznym. Taksówkarze odmówili odwiezienia biednie odzianego mężczyzny do szpitala (później zostali za to surowo ukarani). W końcu

zdjęci litością przechodnie zajęli się ciężko rannym. Osobliwy to koniec jak na jednego z najslawniejszych hiszpańskich architektów. Życie Gaudiego wypełniały sprzeczności. Pod jego koniec zyskał uznanie, a w jeszcze większym stopniu zdobył popularność i uznanie społeczeństwa. Jednak nie zawsze los był dla niego tak łaskawy (...) Gdy w szpitalu po wypadku tramwajowym wreszcie rozpoznano, kim jest, chciano ulokować go w wytworniejszym pokoju, lecz zaprotestował twierdząc: „Moje miejsce jest tu, pośród biednych”. Z pewnością nie podkreślił tymi słowami sympatii do eleganckiego towarzystwa. Chodziło mu raczej o szlachetności duszy, intelekt i artyzm” [2].

Skromne życie i usposobienie Mistrza stało w sprzeczności z jego architekturą bogatą w detal, która nie odtwarzała przeszłości, ale czerpała z niej inspirację. Gaudi między innymi zapoczątkował w Katalonii modę na płytki ceramiczne wzorując się na sztuce Maurów. W *Casa Vicens* Mistrz kontrastujące ornamenty ułożone z płytek umieścił w narożnikach i wieżach budynku, realizując swoje fantazje na temat ornamentyki. Obiekt stał się także wyrazem niezależności Twórcy wobec historycznych wzorów.

Casa Vicens to niezwykle willa wzniesiona na podstawie projektu Gaudiego. Obiekt bogaty w detal architektoniczny łączy dwie tradycje i dwa główne materiały (kamień i płytkę), z których wykonane zostały elewacje. „Willa stanowi połączenie hiszpańskiej tradycji mieszczańskiej (powstała z zadziwiająco tanich kamieni) ze starą wielowiekową arabską. Gaudi stworzył coś własnego; rozpoczął od dołu raczej w stylu hiszpańskim, a im wyżej rosły mury, bardziej zbliżał się do arabskiego, a może nawet perskiego – trudno to dokładnie określić” [3].

• *Casa Calvet* – pozornie skromny jak na architekturę Mistrza obiekt nie jest całkowicie pozbawiony detalu, o czym świadczą umieszczone na elewacji budynku trzy głowy świętych oraz bogato zdobione

dźwigi. O indywidualnym charakterze obiektu decyduje także jego wysokość – przekracza ona przepisowy limit.

Casa Batlló – niezwykle dzieło, które czerpie z motywów fauny. Potężne kolumny wzdłuż parteru obiektu przypominają nogi olbrzymiego słonia, dach kręgosłup dinozaura pokryty łuskami, a krągłe balkony gniazda ptaków. „Fasada połyskuje wieloma barwami, urozmaicają ją małe okrągłe płytki, wyglądające jak rybie łuski. Nie ma tu żadnych narożników, nawet ściany są pofalowane i sprawiają wrażenie śliskiej skóry węża morskiego. Salvador Dali chwalił „miękkie drzwi z cielęcej skóry”. Również zewnętrzne ściany *Casa Batlló* sprawiają wrażenie skórzanych, miękkich, przytulnych. Owa miękkość i naturalność znajduje kontynuację we wnętrzu” [4].

Architektura Gaudiego jest wydarzeniem sama w sobie. Każda jego forma jest dziełem, zapamiętywanym, które dostarcza wiele emocji i przeżyć. Sztuka, bo tak można nazwać obiekty Gaudiego, posiada swój indywidualny charakter, zaskakujący, bogaty w detal, niepowtarzalny.

„Architekci obdarowują niejednokrotnie społeczeństwo „nowymi formami stwarzając mocne przeżycia w danym środowisku. Są oni przekonani o potrzebie zaskakiwania i dokonywania zmian w otoczeniu, aby wywołać estetyczne napięcie odbiorcy. Jak wielu innych artystów są oni przekonani o tym, że istnienie ich architektury jest nieuniknione, niezbędne” [5].

Architektura Gaudiego jest właśnie nieunikniona, niezbędna, jest zaskakującym dziełem, które czerpie z natury, z religii i mitologii. Inspiracje te wyrażają się w detalu i rzeźbiarskich formach. O silnych emocjach, jakie wywołuje architektura Gaudiego pisał między innymi japoński profesor Kenji Imai. Jego wypowiedź dowodzi, że dzieło Gaudiego, jakim w tym przypadku jest *Las Sagrada Familia* jest rozumiane nawet daleko za granicami Barcelony. „(...) Nastrój

melancholii, spotęgowany mętnym światłem, należało przypisać nieobecności mistrza. Pozdrowiłem jakiegoś chłopca spojrzeniem i wyszedłem na mokry od deszczu plac. Leżały tam, ot, tak w trawie, kamienne rzeźby ślimaka i żaby, wielkie mniej więcej na metr osiemdziesiąt, a także sferyczne bloki, pokryte złożoną szklaną mozaiką. Fasada transeptu od strony północno-wschodniej i mur apsydy od północnego zachodu były ukończone, ale brakowało sklepień. Patrzyło się więc wprost w szare niebo (...) Zaszedłem na tył fasady i przyglądałem się ścianie apsydy. Tam też znajdowały się rzeźby ogromnego węża, żaby i ślimaka. Gdy żegnałem się w deszczu ze świątynią, moje serce było przepełnione smutkiem i zamarte w bólu” [6].

Architektura Gaudiego jest zapamiętywana i rozpoznawana między innymi za sprawą detalu, który wyrażać ma prawdy jakie Mistrz nosił głęboko w sercu – miłość, odwagę, piękno, prawdę i wolność.

Powrócić do początku, do genezy, do źródła.

Strach to niewiedza.

*Dyskusja nie wnosi światła, tylko miłość własną.
Człowiek niezdolny jest tchórzliwy, ponieważ nic mu się nie udaje, a właśnie to sprawia, że tchórzy coraz bardziej.*

Bieda i bogactwo to dwie różne drogi. Bieda prowadzi do elegancji i piękna, bogactwo natomiast do nadmiaru i komplikacji.

*Rzeczy naukowych dowodzimy i uczymy się poprzez zasady,
faktów uczymy się przez doświadczenie.*

Tylko jeden rodzaj ludzi ma prawo wygłaszać głupstwa: głupcy.

Sztuka to piękno, a piękno to blask prawdy, bez której nie ma sztuki.

Architekt to władca w najściślejszym znaczeniu tego słowa, ponieważ nie zastaje gotowej „konstytucji”, tylko musi ją sam „proklamować” Dlatego wielkich

*władców nazywamy budowniczymi narodów.
Dzieło to efekt współpracy, a ta jest możliwa tylko
wtedy, gdy opiera się na miłości.
Dlatego należy pozbywać się tych, którzy się ją nie-
nawiść.*

*Myśli nie są wolne, są niewolnikami prawdy.
Wolność nie jest sprawą myśli, tylko woli” [7].*

Antonio Gaudi

3. Analiza innych przykładów

Detal w architekturze to nie tylko sztuka Gaudiego i czasy przeszłe. Również we współczesnej architekturze detal ma duże znaczenie. Nowe obiekty rozpoznawane i zapamiętywane wykorzystują go często do kreacji pełnej formy. Jako przykład może posłużyć Szwajcarski Pawilon na Expo 2000 autorstwa Petera Zumthora, winnica *Dominus* w Kalifornii Herzoga, czy też Pawilon Polski na Expo 2010 w Szanghaju. Wielokrotnie powtarzany element w elewacji nadaje formie ostateczny kształt. W przypadku Szwajcarskiego Pawilonu na Expo 2000 są to ułożone jedna na drugiej belki. Ściany winnicy *Dominus* ukształtowane zostały z kamieni zamkniętych w drucianej klatce. Elewacje Polskiego Pawilonu na Expo 2010 przypominały drewnianą wycinankę o charakterze ludowym. Ornamentyka ta pokryła całą formę obiektu. Detal to nie zawsze tylko element zdobiący fragment fasady, to często niezbędna część budynku, tworząca całość, kształtująca ostateczną formę. Jako pojedynczy element został wykorzystany w projekcie zespołu mieszkaniowo-usługowego przy ul. Szymony w Zakopanem autorstwa: Z. Kęska, J. Kobylarczyk i M. Popielaka.

Detalem, nawiązującym do architektury miejsca, jest spadzisty dach, wysunięty przed elewację. Natomiast duże przeszklone płaszczyzny ciągnące się wzdłuż elewacji pięciokondygnacyjnego budynku świadczą o jego nowoczesnym charakterze.

Także wnętrza apartamentowca poprzez detal nawiązują do architektury regionalnej Zakopanego. Ornamenty zakopiańskie pojawiają się na belkach umieszczonych w suficie, a także na pojedynczych meblach. Surowe drewno na ścianie w sypialni, a także jasne drewniane podłogi kontrastują z nowoczesnym charakterem mieszkań.

Zupełnie innym przykładem jest wnętrze klubu *Kontrast* na Placu Nowym, w dzielnicy Kazimierz w Krakowie, autorstwa Z. Kęska, J. Kobylarczyk, M. Popielaka. Powtarzającym się motywem, który stał się myślą przewodnią wnętrza klubu jest detal fortepianu (barek z nóżkami fortepianu, stoliki – kostki z nóżkami fortepianu, białe ramki na tle czarnej ściany przypominać mają białe klawisze fortepianu, schody prowadzące do części nocnej klubu utrzymane zostały w biało-czarnej kolorystyce, przez co nawiązują do klawiszy fortepianu).

4. Zakończenie

Detal w architekturze odgrywa ważną rolę. Choć modernizm całkowicie wykluczał jego obecność dziś narodził się na nowo zupełnie w innej postaci. Poza tym, że stanowi fragment większej powierzchni, może ją także budować (np. Biblioteka Uniwersytecka Cottbus), decydować o jej ostatecznej formie.

Detal często decyduje o doskonałości formy (dzieła Gaudiego), sprawia, że architektura staje się zapamiętywana i rozpoznawana. Może czerpać z elementów przyrodniczych, symboli mitologicznych, czy też religijnych. „Charakterystyczne dla budowli Gaudiego łuki paraboliczne, kapitele w kształcie grzyba, delikatne sklepienia, jakby nie wywierające nacisku bocznego, odtwarzają organiczny sposób wzrastania. To w naturze roślin, zwierząt i minerałów znajdował Gaudi wzorce swojej architektury, w której nie brak również rozwiązań typowych dla budownictwa ludowego (...) Poza symboliką chrześcijańską Gaudi uwielbiał mitologię

– grecką, rzymską i wschodnią. Smok w parku Güella przedstawia Pytona, strażnika podziemnych wód u schodów świątyni Apolina w Delfach, natomiast żółt w bazie kolumny to chiński symbol ładu w Chaosie” [8].

Za sprawą detalu można nawiązywać do tradycji miejsca (zespół mieszkaniowo – usługowy przy ul. Szymony w Zakopanem). Detal może stać się też myślą przewodnią koncepcji (wnętrze klubu *Kontrast* w Krakowie).

PRZYPISY

- [1] E. Rewers, *Post – polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Universitas, Kraków 2005, s. 244.
 [2] R. Zerbst, *Gaudi 1852–1926. Antoni Gaudi I Cornet – życie dla architektury*, Taschen, s. 6, s.13.
 [3] R. Zerbst, *op.cit.*, s. 36.
 [4] R. Zerbst, *op.cit.*, s. 162.
 [5] R. Loegler, *Z porządku uwolniona forma*, RAM, Kraków 2001, s. 13.

- [6] G. W. Friedrich Hegel, *Wykłady o estetyce*, Przel. J. Grabowski, A. Landmann, Warszawa 1964–1967.
 [7] Słowa i myśli A. Gaudiego, *Isidre Puig Boada*, (wyd.) El pensament de Gaudi..., [w:] Antoni Gaudi, katalog wystawy, Barcelona – München 1986. Zamieszczono w pracy Gabriela Fahr- Beckera, *Secesja*, Könemann, 2004, s. 210.
 [8] G. W. Friedrich Hegel, *op.cit.*, s. 203.

BIBLIOGRAFIA

Gaudi A., *Isidre Puig Boada*, (wyd.) El pensament de Gaudi..., [w:] Antoni Gaudi, katalog wystawy, Barcelona – München 1986. Zamieszczono w pracy Gabriela Fahr- Beckera, *Secesja*, Könemann, 2004.
 Hegel G. W. Friedrich, *Wykłady o estetyce*, Przel. J. Grabowski, A. Landmann, Warszawa 1964–1967.

Loegler R., *Z porządku uwolniona forma*, RAM, Kraków 2001, s.13.
 Rewers E., *Post – polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Universitas, Kraków 2005.
 Zerbst R., *Gaudi 1852–1926. Antoni Gaudi I Cornet – życie dla architektury*, Taschen.